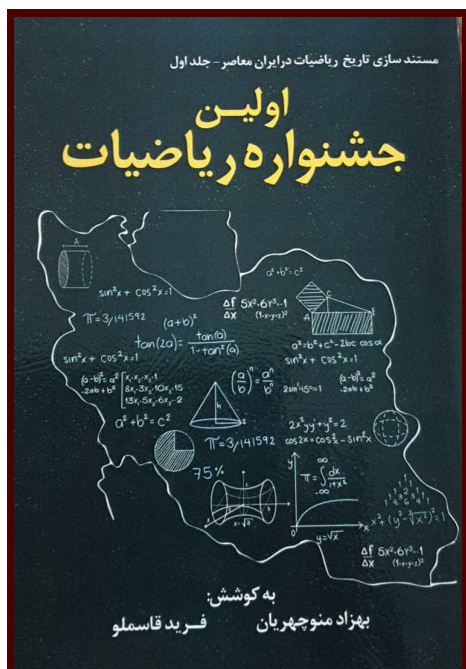

معرفی و نقد کتاب

نقدی بر کتاب

«مستندسازی تاریخ ریاضیات در ایران معاصر: اولین جشنواره ریاضیات (جلد اول)»

فرید قاسملو و بهزاد منوچهریان *

علی محمد نظری **

نگفته‌ایم. بعد از راه‌اندازی موسسه ریاضیات توسط زنده‌یاد دکتر غلامحسین مصاحب، که او را به‌حق باید پدر ریاضیات نوین ایران نام نهاد، با تربیت ۷۵ استاد برجسته ریاضی خون تازه‌ای در رگ ریاضیات این مرز و بوم دمیده شد و با تأسیس انجمن ریاضی ایران در سال ۱۳۵۰، ریاضیاتی که به فراموشی سپرده شده بود به یکباره چون ققنوسی زندگی را از سر گرفت؛ جایزه‌های فیلدز زنده یاد مریم میرزاخانی در سال ۲۰۱۴ و فریدون درخشانی در سال ۲۰۱۸ نشان از آن دارد که ریاضیات در ایران زنده است و درخت ریاضیات این مرز و بوم تنومند گشته است.

کتاب شاخصی که زندگی ریاضی‌دانان معاصر ایران را به زینت طبع آراسته گرداند هنوز نوشته نشده است و از این ۷۵ استاد تربیت‌شده موسسه ریاضیات، تعدادی روی در مغاک خاک کشیده‌اند و تعداد زیادی دوران کهنسالی را می‌گذرانند و نیازمند آن هستیم که هم زندگی آنان نوشته شود و هم خاطرات آنان برای تاریخ ریاضی این مملکت ثبت و ضبط گردد. برای رفع این نقیصه کتاب «مستندسازی تاریخ ریاضیات در ایران معاصر: اولین جشنواره ریاضیات» تألیف فرید قاسملو و بهزاد منوچهریان از طرف نشر سبز آرنج در سال ۱۴۰۰ به چاپ رسیده است و هدفش ثبت و ضبط خاطرات ریاضی‌دانان دوران معاصر (بازگو شده در جشنواره‌های در دانشگاه تهران) است.

از زمانی که روان شاد ابوالقاسم قربانی به دیار باقی شتافته است کتاب‌هایی درباره تاریخ ریاضیات ایران به‌جز کتاب «نگاهی به تاریخ ریاضیات در ایران» نوشته زنده‌یاد پرویز شهریاری به عرصه طبع و نشر نیامده است. وقتی در مورد تاریخ ریاضیات در ۲۰۰ یا ۳۰۰ سال اخیر، یا بهتر بگوییم بعد از غیاث‌الدین جمشید کاشانی صحبت می‌کنیم آن قدر میدان علم ریاضی از قلندر تهی می‌گردد که این برهوت را جز آهی از دل چیزی نمی‌ماند.

بعد از غیاث‌الدین (متوفی به سال ۸۰۸ خورشیدی) و شیخ بهایی (متوفی به سال ۱۰۰۰ خورشیدی) و نظام‌الدین غفاری ملقب به مهندس‌الممالک ریاضی‌دان عهد ناصری و مظفر (دانش‌آموخته مدرسه پلی‌تکنیک پاریس، همان جایی که گالوا آرزوی آن را داشت، و نویسنده اولین مقاله جبرخطی در ایران) ریاضی‌دان برجسته دیگری، خارج از سه دهه اخیر دوران معاصر، یا به عرصه این مرز و بوم نگذاشته است و آن چراغ فروزان علم و دانش که ۲۵۰ سال به‌تنهایی و ۴۰۰ سال مشترک با اروپائیان پرچم علم را به اهتزاز درآورده بود به خاموشی گرایید و به‌جز کتاب ارزنده «خلاصه الحساب» نوشته شیخ بهایی هیچ کتاب ریاضی دیگری نوشته نشده است.

اگر بگوییم که بعد از تأسیس دارالفنون مدت‌ها همین کتاب خلاصه‌الحساب شیخ بهایی در آنجا تدریس می‌شده است، پر بیراه

دانشجویان المپادی مورد استفاده قرار گرفته است.

مطلب بعدی که در حدود ۲۰ صفحه آورده شده است، گزارش میزگردی است که در اولین روز این جشنواره با عنوان اعتلای ریاضیات در ایران آورده شده و سخنرانی بزرگان ریاضی از جمله دکتر برادران خسروشاهی، دکتر مهدی رجبعلی پور، دکتر امیدعلی کرمزاده و دکتر سیاوش شهشهانی، دکتر احمد شفیع ده‌آباد است که باز بحث اصلی‌اش دغدغه این بزرگان در مورد ریاضیات این آب و خاک است و خواندن آن خالی از لطف نیست. ادامه کتاب با عنوان اعتلای ریاضیات در دانشگاه تهران، گزارش روز دوم جشنواره است و مقاله‌ای توسط دکتر غلامرضا برادران خسروشاهی ارائه شده که نکات خواندنی بسیار دارد و بعد از آن دکتر سیاوش شهشهانی سرپرست کمیته تخصصی ریاضی شورای عالی برنامه‌ریزی در مورد روند برنامه درسی دوره‌های تحصیلات تکمیلی گزارش ده‌صفحه‌ای جالبی را ارائه می‌دهد.

مقاله کوتاه دکتر رشید زارع‌نهدی درباره زندگی شاهزاده ریاضیات، کارل فردریش گاوس، در ادامه مطالب آمده است، زیرا اردیبهشت‌ماه که زمان برگزاری جشنواره بود در یک همسایگی تولد این ریاضی‌دان بزرگ است و سپس گزارش سخنرانی مرد فلسفه، فیزیک و سیاست، دکتر محمدجواد اردشیر لاریجانی است که با عنوان حقیقت مجازی، برخی ملاحظات منطقی ارائه شده است که بیشتر نظر به کاربردی کردن تحقیقات دارد و مثال‌های جالبی از سایر کشورها می‌آورد.

از صفحه ۱۴۰ کتاب تا آخر، گزارش مبسوط مقالات ارائه شده در جشنواره است. سخنرانی دکتر درفشه با عنوان مروری بر رده‌بندی گروه‌های ساده متناهی، خانم دکتر زهرا گویا با عنوان ضرورت تغییر محتوای کتاب‌های درسی در روز سوم جشنواره (که نکات ارزنده فراوانی در آموزش ریاضی دارد)، نقش شهود در ریاضیات دبیرستانی نوشته سید حسین سیدموسوی دبیر ریاضی (که در نوع خودش خواندنی و جالب است) از مطالب این بخش هستند. سپس معرفی برخی رشته‌های ریاضی (نظریه حلقه‌ها) توسط دکتر احمد حقانی استاد دانشگاه صنعتی اصفهان آورده شده است. مقاله بعدی، ترکیبیات از دکتر برادران خسروشاهی است که چندین مسئله کاربردی و جالب ترکیبیات را مطرح می‌کند. بعد از آن شاخه‌های هندسه از دکتر سیاوش شهشهانی آورده شده است که یک روند تاریخی از هندسه را از زمان دکارت تا زمان معاصر را مطرح می‌کند و با اینکه کوتاه است، اما از نظر تاریخی شاخه‌های هندسه را به خوبی تشریح می‌نماید. سپس دکتر علی رجالی، استاد دانشگاه صنعتی

نویسندگان کتاب تلاش نموده‌اند تا حال و روز جشنواره‌ای را مکتوب نمایند که بخشی از خاطرات ریاضی‌دانان و افراد تاثیرگذار علم ریاضیات نوین ایران را نشان می‌دهد.

این کتاب در دو جلد به چاپ رسیده است: در جلد اول، تا صفحه ۵۰، گزارشی از برگزاری یک جشنواره ریاضی است که در اردیبهشت ۱۳۷۵ در دانشگاه تهران برگزار گردید که سخنرانی دکتر محمدرضا درفشه از گروه ریاضی دانشگاه تهران و دغدغه‌های ایشان را در سال ۷۵ در مورد رشته ریاضی نشان می‌دهد. هنوز تعدادی از دغدغه‌های ایشان جزء مسائل روز رشته ریاضی است و بعد از گذشت ۲۵ سال مرتفع نگردیده است. چند صفحه‌ای سخنرانی دکتر علی مقاری، استاد شیمی فیزیک دانشگاه تهران و رئیس دانشکده علوم پایه وقت، و چندین صفحه به سخنرانی دکتر محمدرضا عارف، رئیس وقت دانشگاه تهران، اختصاص داده شده است. همگی می‌گویند که باید به علوم پایه ارزش داد و هر ساله می‌گوییم و در روی همان پاشنه می‌چرخد که می‌چرخیده!

پس از این مطالب، زندگی‌نامه، که چه عرض کنم، خلاصه بسیار ناقصی از زندگی‌نامه ۸ نفر از ریاضی‌دانان دانشکده علوم دانشگاه تهران آورده شده است. این ۸ نفر عبارت‌اند از دکتر محسن هشترودی، پروفیسور تقی فاطمی، دکتر احمد بهفرروز، دکتر عباس ریاضی کرمانی، دکتر محمود آق‌اولی، دکتر محمدعلی قینی، دکتر عبدالله هادیان دهکردی و دکتر محمد رجبی طرخوانی. به جز زندگی دکتر هشترودی که نزدیک به سه صفحه است زندگی بعضی از این بزرگان در حد نیم صفحه و یا یک صفحه به رشته تحریر درآمده است که از ضعف‌های بزرگ یک کتاب تاریخی است و البته برای یک کتاب گزارشی چه‌بسا در این حد نیز کفایت نماید. نویسندگان اشاره به تاریخ، محل تولد، محل تحصیل و کتاب‌های تالیفی این بزرگان پرداخته‌اند و به تاثیر نوشته‌های این بزرگان در تاریخ ریاضی این مرز و بوم تقریباً اشاره نشده است. در ادامه، محمد صدر خلاصه‌ای از زندگی دکتر اسداله آل‌بویه را نگارش نموده که مفصل‌تر از زندگی سایر ریاضی‌دانان است و یکی از سخنرانی‌های دکتر آل‌بویه نوشته شده که نکات ظریف و ارزنده‌ای را از زندگی ایشان نشان می‌دهد. در ادامه یک مقاله ۲۴ صفحه‌ای به قلم زیبایی دکتر امیدعلی کرمزاده با عنوان «خاطرات من از دانشگاه تهران» آورده شده است که از بخش‌های جالب و خواندنی کتاب است. از فرازهای بسیار زیبای آن حل مسئله پریش‌ها در حالت کلی توسط دکتر کرمزاده در آن سال‌هاست. تعدادی دیگر از مسائل ترکیبیات و هندسه که مورد علاقه دکتر کرمزاده است نیز با حل آنان آورده شده که بعداً در آموزش

آن، آموزش، ماهیت و آفت‌های آن، کنکور و انواع ارزیابی آموزش ریاضی، دورهٔ دکتری ریاضی و مسائل آن، اقتصاد و نقش آن در ریاضیات، اهداف جامعه طی ۲۷ سال گذشته (یعنی از سال ۴۸ لغایت ۷۵) که افراد شرکت کننده در دو میزگرد عبارت بودند از دکتر سیاوش شهشهانی، دکتر علی رجالی، دکتر زارع نهندی، دکتر منوچهریان، دکتر کرمزاده، دکتر قاسملو هستند که خوشبختانه دو نفر از نویسندگان این کتاب در جمع اصحاب شرکت کننده در میزگرد بودند.

بار دیگر تاکید می‌کنم که لازم است که زندگی ریاضی‌دانان بزرگ این مرز و بوم به زینت طبع آراسته گردد که فرصت در نوشتن زندگی‌نامه آنان ممکن است از دست برود. از آنان که در قید حیات هستند خواسته شود زندگی و خاطرات خود را بنویسند و یا انجمن ریاضی ایران پا پیش بگذارد و این قدم خیر را بردارد. از کسانی که دستی در نوشتن دارند در تمام گروه‌های ریاضی یا دانشکده‌های ریاضی کشور درخواست می‌کنم هر دانشکده یا گروه دست به نوشتن زندگی‌نامه یا خاطرات افراد صاحب‌نام از گروه یا دانشکدهٔ خودشان بنماید و جایی در انجمن ریاضی ایران نگهداری شده و به مرور در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.

علاقه‌مندان به تاریخ ریاضیات معاصر ایران می‌توانند با تهیهٔ این دو جلد کتاب، از گزارش این جشنواره که حدوداً ۲۶ سال پیش برگزار شد، بهره‌مند گردند.

** دانشگاه اراک

اصفهان، مطلبی با نام احتمال را ارائه می‌دهد و از کاربرد علم آمار در جامعه صحبت به‌میان می‌آورد و با ترکیب مطالب تاریخی در سخنرانی خود مذاق خواننده را با علم احتمال و کاربردهای آن خوش می‌نماید و در بین سخنرانی خود اذهان را آماده سال ۲۰۰۰، یعنی سال جهانی ریاضیات، می‌نماید. بعد از آن سخنرانی دکتر ارسلان شادمان با عنوان آنالیز ریاضی است و شاخه‌های مختلف آنالیز ریاضی را در آن زمان تشریح می‌نماید. همچنین تعداد نسبتاً خوبی از کتاب‌های آنالیز ریاضی از نوشته‌های بزرگان این شاخه را را معرفی می‌نماید. آخرین مطلب جلد اول جمع‌بندی جشنواره است که توسط دکتر برادران خسروشاهی صورت می‌گیرد و در ادامه تعدادی عکس پرخاطره از آن ایام است و بزرگانی که آن موقع شمع جمع بوده و حالا این دنیای فانی را برای همیشه ترک گفته‌اند، اما یاد و خاطره‌شان برای ما هست و خواهد بود.

جلد دوم کتاب به‌طور کامل گزارش دو میزگرد در زمان برگزاری جشنواره است و در مقدمهٔ این جلد تاکید شده است که برای ماندن در تاریخ نویسندگان به مستند کردن فعالیت‌های این جشنواره اقدام نمودند. قبل از آوردن گزارش مبسوط هر دو میزگرد خلاصه و محورهای مورد بحث در میزگرد را ارائه نموده‌اند. این محورها در میزگرد اول عبارت‌اند از آموزش ریاضی دانشگاهی و پیش‌دانشگاهی، پژوهش در ریاضی، ریاضی و ریاضی‌دان کنکور، المپیاد، مشکلات و راه‌حل‌ها (چه در آموزش ریاضی در مدارس و چه در دانشگاه‌ها)، اوضاع معیشتی و اقتصاد، تاریخ ریاضیات و اهمیت آن و در عناوین میزگرد دوم: ریاضیات و اجتماع، پژوهش، ماهیت و آفت‌های

دعوت به ارسال خبر

خبرنامه انجمن ریاضی ایران از کلیه اعضای انجمن (به ویژه نمایندگان محترم انجمن در دانشگاه‌ها) صمیمانه دعوت می‌کند که با ارسال اخبار (ترجیحاً الکترونیکی)، مقالات، جملات کوتاه (ترجمه یا تألیف)، گزارش همایش‌ها، نکات خواندنی، دیدگاه‌ها، آگهی‌ها و ... از طریق سامانه خبرنامه انجمن ریاضی ایران به نشانی <http://nims.ims.ir> به اعتلای اطلاعات جامعه ریاضی کشور کمک کنند.

اخبار و مقالات ارسالی پس از تصویب، همراه با نام نویسنده در خبرنامه درج خواهد شد.

کتاب

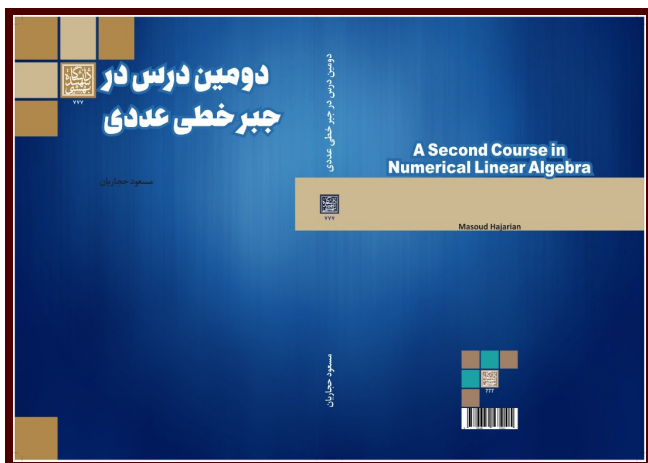
«نخستین درس در جبر خطی عددی»

مسعود حجاریان**

کمترین مربعات و مسئله مقدار ویژه به صورت کامل و با بیان جزئیات و مطالب مرتبط با آن‌ها شرح داده شده است. مسعود حجاریان، نخستین درس در جبر خطی عددی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۴.

* دانشگاه شهید بهشتی

کتاب نخستین درس در جبر خطی عددی یک کتاب جامع در مورد جبر خطی عددی است که با توجه به مباحث مطرح شده در آن، برای دانشجویان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری قابل استفاده است. در این کتاب، مطالب پایه‌ای و اساسی جبر خطی عددی همچون تجزیه‌های ماتریسی، دستگاه معادلات خطی، مسئله

کتاب

«دومین درس در جبر خطی عددی»

مسعود حجاریان**

دستگاه‌های معادلات ماتریسی، مسئله مکمل خطی، محاسبات تانسوری و مسئله مقادیر ویژه وارون شرح داده شده‌اند. مسعود حجاریان، دومین درس در جبر خطی عددی، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۹.

* دانشگاه شهید بهشتی

کتاب دومین درس در جبر خطی عددی با تأکید بر زمینه‌های کاربردی و نوین جبر خطی عددی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی قابل استفاده است. با توجه به کاربرد جبر خطی عددی در زمینه‌های جدیدی که در سال‌های اخیر با شتاب بسیار در حال پیشرفت‌اند، در این کتاب روش‌های تکراری برای حل دستگاه‌های نامتقارن،